

TÜRKİYE’DE TARIM KESİMİNDE İŞGÜCÜ PİYASALARININ YAPISI

STRUCTURE OF AGRICULTURAL LABOR MARKETING IN TURKEY

Yrd.Doç.Dr. Nihat AKBIYIK
İnönü Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü
nakbiyik@inonu.edu.tr

Öz

Tarım kesimi işgücü piyasaları Türkiye ekonomisinin en az bilinen bölümüdür. Bunun temel sebebi; kendi hesabına çalışanlar, mevsimlik-geçici çalışanlar ve ücretsiz yardımcı aile fertlerinin kayıt dışı istihdamıdır. Bu çalışmada, tarım sektöründeki işgücü piyasalarının yapısının irdelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma; “Türkiye’deki tarım kesiminde işgücü piyasalarının özellikleri, küçük köylü işletmeciliği, mevsimlik tarım işçiliği ve sürekli tarım işçiliği” başlıklarından oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarım kesimi, işgücü piyasaları

Abstract

In this study, it is aimed to analyze the work force in the agricultural sector. The study covers the topics: Characteristics of agricultural work force in Turkey, small agricultural business, agricultural manpower, and seasonal agricultural manpower.

Key Words: Agricultural sector, manpower, agricultural work force

GİRİŞ

Dünya Bankası tarafından hazırlanan 2006 tarihli “Türkiye İşgücü Piyasası Raporu” na göre: 1980–2004 yılları arasında Türkiye’de çalışma yaşındaki nüfusun 23 milyon arttığı ancak bu dönemde sadece 6 milyon kişiye iş olanağı yaratıldığı vurgulanmaktadır. Bunun sonucu olarak ülkedeki istihdam oranının %44 olarak gerçekleştiği belirtilmektedir. Avrupa Birliğine üye 15 ülkede ise bu oranın ortalama %65 olduğuna dikkat çekilmektedir. Türkiye’nin Avrupa Birliğine katılım yolunda ilerlediği bir dönemde, istihdam oranlarına ilişkin olarak belirlenen, “Lizbon Hedeflerine” ulaşabilmesi için 2010 yılına kadar 14 milyon kişiye iş yaratması gerekecektir(<http://siteresources.worldbank.org> Erişim Tarihi, 01.10.2007).

Rapor, istihdam artışının yavaş olmasının önemli bir faktörü olarak “işgücü piyasası düzenlemelerine” işaret etmektedir. 1980–2004 yılları arasında işgücü istihdam oranı

%8,4'den % 7,4'e gerileyen tarım sektörü için de istihdam artışı aynı öneme sahiptir. Tarımsal istihdamın toplam Türk istihdamındaki süren ağırlığı her ne kadar düşmüş görünüyorsa da tarım sektörünün oluşturduğu katma değeri göz önünde bulundurduğumuzda toplam istihdamdaki payı yine de orantısız bir şekilde yüksektir. Bu nedenle gelecek yıllarda tarımda karşılaşacağımız en öncelikli sorun istihdam olacaktır. Ülke üretiminin %11'inin, istihdamın %29.5'i ile üretiliyor olması, tarımın önemini net olarak ortaya koymaktadır. Tarım, "emek yoğun"dur. Bugün dünyada, modern tarım işletmeleri, sanayi işletmelerine paralel olarak organizasyon ve istihdam yapısı içine girmektedir. Tarımda modernleşme, daha nitelikli ancak daha az sayıda iş gücü kullanımına yönelmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, tarım sektöründeki işgücü piyasalarının yapısının irdelenmesi amaçlanmıştır.

1.TÜRKİYE'DEKİ TARIM KESİMİNDE İŞGÜCÜ PİYASALARININ TANIMI

İşgücü piyasaları Türkiye ekonomisinin en az bilinen bölümüdür. Bunun temel sebebi kendi hesabına çalışanlar, mevsimlik-geçici çalışanlar ve ücretsiz yardımcı aile fertlerinin kayıt dışı istihdamda oluşudur. Kayıt dışı istihdamın bu ölçüde büyüklüğü ise bu konudaki bilgisizliğin temel sebebidir. Bu belirsizlik tarım kesimi için daha fazla olmaktadır. Korkut Boratav'ın 1994'de köy ve şehrin işgücünü mukayese amaçlı yaptığı araştırmanın sonucuna göre köydeki işgücünün dağılımı tablo 1'de görüldüğü şekildedir (Boratav, 1995, 8-9) :

Tablo1: Köydeki İşgücünün Dağılımı

Köydeki işgücünün dağılımı	Oran
Kapitalist çiftçi	6.2
Zengin köylü	7.3
Orta sınıf köylü	16.1
Küçük köylü	24.5
Yoksul köylü	21.5
Tarım işçisi	10.7
Rantiye	8.1
Diğer	5.6
TOPLAM	1.00

Tablodaki "kapitalist çiftçi", 100 dekar dan fazla sulu, 200 dekar dan fazla susuz arazi sahibini; "zengin çiftçi", 31-100 dekar sulu, 101-200 dekar susuz arazi sahibini; "zengin köylü", 1-30 dekar sulu, 1-100 dekar susuz arazi sahibini ifade etmektedir. Avrupa Komisyonu Tarım Genel Müdürlüğü'nün, "her AB adayı ülkedeki tarım sektörünün

durumuna ilişkin temel istatistiksel ve ekonomik bilgileri içeren kısa raporlar” kapsamında hazırladığı ve Kasım 2003’de açıkladığı “Türkiye Raporu” na göre; Türkiye’deki ortalama çiftlik ölçeği, Avrupa’dakilerden daha küçüktür. Türkiye’deki tarımsal arazilerin yapısı incelendiğinde, küçük ölçekli işletmelerin (0-5 hektar) toplam işletmelerin %65’ini oluşturduğu görülmektedir. İşletmelerin %94’ü de 20 hektardan daha düşük bir büyüklüğe sahiptir. Büyük ölçekli tarımsal işletmeler ile uzmanlaşmış işletmelere daha çok Ege ve Akdeniz bölgelerinde rastlanmaktadır(http://www.bolularim.gov.tr/ab/rapor_ab.htm, E.T.: 05.06.2007).

Kendi kendine yeterlilik ve yarı-yeterlilik, Türk tarım işletmelerinin karakteristik bir özelliğidir. Bu durum AB ülkelerinin bazı bölgeleri ile Bulgaristan ve Romanya’ya benzerlik göstermektedir. Bu tür işletmelerin ortak özelliği, düşük üretim, yüksek gizli işsizlik ve düşük rekabet gücüdür. Yine de bu tür işletmelerin Türkiye’deki kırsal nüfusun büyük çoğunluğu için gelir güvenliği ve geçim kaynağı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bilindiği gibi işgücü piyasaları emek arzı ile emek talebinin bulunduğu sahalardır. Temel fonksiyonu ise değişik yetenek ve bilgiye sahip kişilerin çeşitli işlere dağılımı ve ücretlerin nispi olarak düzenlenmesidir. Bir işgücü piyasası iki temel unsurdan oluşur:

a.Piyasa Kuralları: Devletin çalışma hayatını düzenlemek için çıkardığı mevzuatla, zamanla bireysel ve toplu ilişkiler sonucu şekillenen normlardan oluşur.

b.Düzenleyici Kurumlar: İşgücü arzıyla talebinin buluşmasını düzenleyen resmi ve özel kuruluşlardır.

Hiçbir ülkede tek bir işgücü piyasasından bahsedilemez. Bunun; işgücü, işletmeler, işverenler, coğrafi bölgeler, ekonomik sektörler ve ülkenin sosyo-ekonomik yapısından kaynaklanan çeşitli sebepleri vardır. İşgücü piyasaları dinamik bir karaktere sahiptir. Ancak geleneksel sektörlerle (tarım sektörü) modern sektör (sanayi ve hizmet sektörü) işgücü piyasalarının değişme hızı aynı değildir. Burada önemli bir nokta, tarımsal istihdamın toplam Türk istihdamındaki süren ağırlığıdır. Bu değer her ne kadar oransal olarak düştüyse de tarım sektörünün oluşturduğu katma değeri göz önünde bulundurduğumuzda toplam istihdamdaki payı orantısız bir şekilde yüksektir(<http://www.iskur.gov.tr/mydocu/yurtdisi/bolum2/bolum2.htm>, E.T.:03.10.07). Nitekim 2005 verilerine göre, kırdaki işgücüne katılma oranı, %53.1 ile kentten yüksektir(<http://www.bugday.org/article.php?ID=1175>, E.T.:01.10.07).

Ülkemizde işgücü piyasalarının yapısal özelliklerini ekonomik sektörler itibariyle ayrı ayrı incelemek gerekmektedir. Çünkü işgücü piyasalarının yapısını belirleyen çok sayıda

ekonomik, sosyal, tarihi, kültürel, siyasal ve hukuki faktörler söz konusudur. Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerindeki işgücü piyasalarının yapısı da yukarıdaki faktörlerden dolayı birbirlerinden farklılıklar arz eder. Ayrıca, bu sektörlerin değişen ekonomik ve sosyal yapıdan etkilenme dereceleri de farklıdır. Örneğin, kırsal kesimde binlerce yıldır değişmeyen yapı özellikle 1950 sonrasındaki teknolojik gelişmelerle alt üst olmuştur. Amerikalı bir özlemcinin abartılı ifadeleriyle Hititlerden bu yana bu alanda hiç bir şey değişmemiş gibidir. Bununla birlikte önce Ege, daha sonra ise Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri 19. yüzyıl başlarından itibaren kapalı ekonomik yapıyı aşarak ticarete açılmaya başlamıştır. Oysa Güney Doğu Anadolu bölgesini pazara yönelik üretime başlaması ancak 1960'lardan itibaren mümkün olmuştur (Keyder, 1999, 168-167).

Bunun sonucu olarak 1940, 1950, 1970, 1980'e nihayet günümüzde Türk tarım kesiminin sosyo-ekonomik özellikleri birbirinden önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bu hızlı değişim birçok konuda mukayese yapmamızı zorlaştırmaktadır. Aynı şekilde sanayi kesimi her türlü ekonomik, sosyal teknik yenilikler ve gelişmelerle geleneksel sektöre göre daha çabuk uyum sağlama kabiliyetine sahiptir.

Türkiye'de 5 hektara kadar olan küçük ölçekli işletmelerin toplam işletmelerin % 65'ini oluşturduğu görülüyor. İşletmelerin % 94'ünün ise 20 hektardan daha düşük bir büyüklüğe sahip olduğu izleniyor. Düşük üretim, yüksek gizli işsizlik ve düşük rekabet gücü gibi özelliklerle karakterize edilen geçimlik ve yarı geçimlik tarım, Türk tarım sektörünün karakteristik özelliklerini oluşturken, bu tip tarım, kırsal nüfusun büyük çoğunluğu için önemli bir geçim kaynağıdır.

2.TÜRKİYE'DEKİ TARIM KESİMİNDE İŞGÜCÜ PİYASALARININ ÖZELLİKLERİ

Tarımda istihdam edilenlerin işteki durumları, istihdamın yapısının diğer ülke ve sektörler göre farklılığını ortaya koymaktadır. 2005 verilerine göre, tarımda istihdamın sadece %8'i ücretliler iken, istihdam edilenlerin %46.3'ü ücretsiz aile işçisi olarak hane halkının gelirin ortak olmaktadır. Tarımda istihdam edilen her dört kadından üçü ücret almadan çalışmaktadır. Mutlak sayılar çarpıcı bir sonucu ortaya koymaktadır: Tarımda yaklaşık 6.5 milyon kişi istihdam edilmektedir; bunların 3 milyonu kadındır ve kadınların 2.2 milyonu ücretsiz aile işçisidir (<http://www.bugday.org/article.php?ID=1175>, E.T.:01.10.07).

Tarımsal istihdamda okur-yazar olmayanların oranı diğer sektörler oranla hayli yüksektir. İşgücü piyasasının genelinde izlenen arz ve talep uyumsuzluğu, tarımla tarım-dışı

arasında daha belirgin hale gelmektedir. Son yıllarda hızla artan okur-yazarlık oranına rağmen, tarımda okur-yazar olmayanların oranı %18'dir. Aynı oran tarıma en yakın olan inşaat sektöründe %3'ün altındadır. Tarımsal istihdamda %60 paya sahip kadınların ise üçte biri okul yüzü görmemiştir. Bu durum, tarımdan çıkarak kentlerde işgücüne katılacak nüfusun istihdam olanakları açısından ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Diğer sektörlerle oranla tarım istihdamındaki yapısal fark, sosyal güvenlik kuruluşlarının kayıtlarında da kendini göstermektedir. Tarımda herhangi bir sosyal güvenlik şemsiyesi altında olanların oranı %11.8 iken, bu oran tarım dışı faaliyetlerde %65.8'dir. Sosyal güvenlik kuruluşlarına kayıt olma, cinsiyet değişkeni ile birlikte incelendiğinde ise, durum çok daha vahimdir. Erkeklerde %16,3 ile nispeten yüksek olan bu oran, kadınlarda %0.8 ile yok denecek düzeydedir. Diğer bir deyişle, tarımda çalışan her 100 kadından 99'u sosyal güvenceden yoksun olarak istihdam edilmektedir. Tarıma en yakın sektör olan inşaat sektöründe bile sosyal güvenliği olanların oranı % 35'i aşmaktadır. Tarımda her türlü sigorta kullanımının yok denecek düzeyde olması, çalışanların, tamamen üretimden elde edebilecekleri nakdi ve aynı gelire bağımlı ve devlet destekli sağlık hizmetlerinden uzak bir yaşam sürmekte olduklarını göstermektedir. Bu durum, gelişmiş ülkelere oranla daha az yaşlı yoğunlukta istihdamla telafi edilmektedir. Gene de, tarımsal istihdamın yüzde 20'den fazlası 55 yaşın üstündedir, tüm istihdam için aynı oran, tarımın yarısı kadardır. Doğal olarak, sosyal güvenlik kapsamının sınırlı olması emekliliği geciktirmektedir (<http://www.bugday.org/article.php?ID=1175>, E.T.:01.10.07).

Tarım kesiminde işgücü piyasalarının yapısını; sistematik olarak iki ana başlıkta ele almak mümkündür:

1. Tarım kesiminin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı.
2. Tarım kesiminde işgücü piyasalarının yapısı.

2.1. TARIM KESİMİNİN SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAPISI

Tarımsal faaliyetler büyük ölçüde köylerde gerçekleştiğinden öncelikle köylerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarının bilinmesi gerekir. 1950'den itibaren başlayan iç ve dış göçün, genel ekonomik ve sosyal yapıyla birlikte işgücü piyasalarına etkisini incelemeye geçmeden önce, köylerdeki ekonomik, sosyal ve kültürel hayatın ana hatlarıyla ortaya konulması daha yararlı olacaktır.

1.Türkiye'de köy yapıları arasında homojenlik yoktur. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Bununla birlikte bütün bölgelerde ataerkil aile yapısının önemli bir faktör olduğunu söyleyebiliriz (Saran, 1984, 39).

2. Köyde aile ekonomik, sosyal ve siyasal hayatın temel ünitesidir. Üretim, tüketim ve sosyal güvenliğin sağlanması gibi olaylarda aile tek belirleyicidir. Klan, aşiret gibi gruplar bireylerin nerede oturacağına, hangi ürünü ekip-biçeceğine, kimin, kiminle evleneceğine, hatta boşanmalara verirler. Şehirleşmeyle birlikte ailenin bu özelliği çözülmeye başlar. Şehirde ailenin fonksiyonları devlet, parti, sivil toplum örgütleri ve diğer modern kurumlarca paylaşılmaktadır.

3.Köyde kadın üretimin temel taşıdır. İşin organize edilmesi erkeğe, yapılması ise kadına düşer (Saran, 1984, 62). Üretimin türü, teknolojisi, zamanı, binlerce yıldır nerdeyse hiç değişmemiştir. Kadın kırsal kesimde kendi değeri içinde itibarlı bir mevkie sahiptir. Birçok yerde aileler, aşiretler arasındaki anlaşmazlıklar bir kadının araya girmesiyle son bulur.

4.Tüketim ihtiyaçlarının önemli bir kısmı kendi üretimlerinden karşılanır. Tarım teknolojisi basit olduğundan ihtisaslaşma çok azdır. Bunun için gerekli olan mesleki eğitim aile içinde ve işbaşında kazanılır (Saran, 1984, 8).

5.Köylüler şehirlerde geçerli olan işlere hayli uzaktır. Örneğin köyde kızlar çocuk yaştan itibaren çalışmaya başlar. Yaptıkları işler arasında küçük kardeşlerine bakmak, su taşımak, getir-götür işleri, tezek yapma, biraz daha büyüünce evi temizleme, süt sağma, yoğurt-peynir çalma, yemek pişirme, hamur yoğurma, ekme pişirme, çamaşır yıkama, çorap örme, boş zamanlarında çeyiz hazırlama sayılabilir (Saran, 1984, 99).

Erkek çocuklar da koyun-kuzu otlatma, bağ-bahçe işlerinde çalışmaya ilkokul çağlarında başlar. Bazı bölgelerde çocuk ve gençler yazın belli bir ücret (hak) karşılığında koyun-kuzu otlatma vb. işlerde çalışmaktadırlar. Köy ilkokullarının açılış ve kapanış tarihi belirlenirken köy işleri dikkate alınmaktadır.

6.1950'li yıllardan itibaren tarımsal üretimde makine kullanımı artmaya başlamıştır. Önce karasabanın yerine demir pulluk, giderek traktör ve diğer tarım teknolojileri artan oranda kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişmenin yanı sıra pamuk, tütün, şeker pancarı, fındık gibi ürünlerin en büyük alıcısı devlet olmuştur (Akşit, 1999, 173). Köy üretiminde tarım satış kooperatifleri, Toprak Mahsulleri Ofisi, Tekel, Çaykur, Şeker şirketleri gibi KİT'lerin payı 1980'lerden itibaren düşmeye başlamıştır. (1976'da %14,7, 88'de %5,5, 1992'de %13,2) Buna karşılık tüccarların payı giderek artmaktadır. Bu da köylünün gerçek piyasa ekonomisi anlayışıyla karşılaşması demektir (Boratav, 1995, 71)

7. Köyde kadın yada erkek tüm insanlar yaşlanıp elden ayaktan düşünceye kadar aktif nüfusa dahildirler. Yaşlılar hafif işleri yapmanın yanı sıra işlerin planlanması, denetimi çocukların terbiye ve bakımı gibi çok önemli işleri de görürler.

8. Köylülerin kentsel meslekleri öğrenmesi askerlik ve diğer mevsimlik tarım ve hizmet işlerini yapmak amacıyla şehre gitmesiyle mümkün olmuştur. Bu, aynı zamanda köydeki büyük değişiklikleri tetikleyen ana unsurdur.

9. Köyde çalışma büyük ölçüde iklim şartlarına bağlıdır. Yılın büyük bir kısmında gizli işsizlik hâkimdir. Buğday üreticilerinin yılda net olarak 40 gün çalıştıkları hesaplanmıştır. Bazı bölgelerde kışın büyük şehirlere çalışma amacıyla gidilir. Bu da, mevsimlik işgücü seyyaliyetini doğurur.

10. Ülkemizde 150 yıl öncesine kadar birçok bölgede göçebelik hakim unsur iken Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki iskan politikaları sonucunda bu gün aşağı yukarı bütün köyler yerleşik hayata geçmişlerdir.

11. Köylerdeki sosyal problemlerden biride kan davasıdır. Artun Ünsal'a göre kan davası meselesinin ana çizgileri şunlardır:

a.Faillerin %77'si köylerde oturmakta ve %84'ü en fazla ilkokul mezunudur. %71'i bekar. 18 yaşından küçükler az ceza verildiği için küçükler cinayete teşvik edilmektedir.

b.Kan davasının %56'sı arazi ve hayvan meselesinden çıkmaktadır. Namus meselesinin payı sanıldığı gibi fazla değildir.(%18'dir).

c.1981'de yapılan köy genel anketinde 36 bin köy muhtarının verdiği bilgiye göre kan davası olaylarında ilk on il şöyle sıralanmaktadır: Mardin, Urfa, Adıyaman, Çorum, İçel, Samsun, Sivas, Tokat, Ankara, Diyarbakır. Köylerde yüksek olan doğum oranının bir sebebi de kan davasıdır. Bir Rizelinin ifadesiyle: “ Buralarda ne kadar çok olursan eyidur bey, çünkü vurmaynan bitmeyeceksun” (Ünsal, 1985, 111-136).

d.Kan davaları köyde başlayıp büyük şehirde, hatta yurt dışında bile devam edebilen bir olgudur.

Prof. Dr. Nurettin Yıldırak'ın tüm bölgeleri kapsayan bir araştırmasına göre köydeki kadınların hemen tamamı şu gerekçelerle şehre göçmeyi istemektedirler:

a.Daha iyi iş ve kazanç imkanları.

b.Daha kolay ve rahat yaşantı.

c.Bireysel ilişkilerde daha fazla özgürlük.

Aynı araştırmada köydeki değişimi göstermesi açısından ebeveynlerin çocukları için hangi meslekleri istediklerine bakıldığında ise şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır:

a.Anne-babalar kızlarının ilkokulu bitirmesi gerektiğini düşünüyorlar. Ancak ilköğretim sonrası eğitime soğuklar. (İlköğretimi sekiz yıla çıkması bu konudaki geleneksel dengeyi bozmuştur)

b.Aileler kızları için daha çok öğretmenlik, doktorluk, hemşirelik ve ebelik gibi meslekleri tercih etmektedir. Meslek seçiminde belirleyici olan hâlâ ailedir ve bu tercih yapılırken çocuğun cinsiyeti dikkate alınmaktadır. Erkek çocuklarında doktorluk, mühendislik, subaylık, öğretmenlik gibi sosyal statüsü yüksek şehirli mesleklere sahip olması istenmektedir (Yıldırak, 1992, 253-283) Kızlar da hem okula hem de şehre karşı olumlu bir düşünceye sahiptirler. Ancak yukarıdaki araştırmaların 25 yıl önce yapıldığı dikkate alınmalıdır. O zamandan bu zamana köy yapısındaki değişim daha da hızlanmış, anne, baba ve çocukların hayat ve mesleğe ilişkin tercihlerindeki gelişmeler şehirleşme yönünde daha da değişmiştir.

c.Babalar köy hayatını yeğleseler bile çocukların ezici çoğunluğu şehre göç etmek istiyor. Aşırı ve düzensiz işgücü seyyali vardır. Ayrıca ve özellikle şehre yakın olan, ulaşım imkânları iyi olan köylerin şehirle teması ve değişim hızı daha fazladır. Değişim; kullanılan eşya, giyim, kadın-erkek ilişkileri, eğitim gibi konuları kapsamaktadır.

d.Köydeki değişimi zorlayan diğer bir sosyal hadise de yurtdışına işgücü ihracıdır.

12. Şehre ve modern sektörlere göç hem şehri, hem de köyü ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel açıdan büyük bir gelişmeye zorlamaktadır. Bu değişim süreci Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar ülke nüfusunun köy ve şehir göre dağılımını büyük ölçüde etkilemiştir. Ana hatlarıyla köydeki bu değişimde; büyük aile hızla yok olmaya başlamıştır. Yeni evlilerde büyük aileyle birlikte oturma oranı düşmektedir. Aile yapısında birleşmeyi yorumlayan iki farklı görüş vardır: Modern resmi görüşe göre; değişim ekonomik ve sosyal yapının kaçınılmaz bir sonucudur. İkinci görüşe göre; bu değişimi zorlama-dayatma sonucu gerçekleşmektedir. Örnek olarak İlber Ortaylıya göre; “Türkiye’deki aile yapısındaki gelişmeler kaçınılmaz olarak iktisadi değişimin zorladığı yapılanmalar değildir. İdeolojik telkinler ve ekseriya üst grubun ideolojik modelleri alt katmanlarda yüz yüze ilişkilerde çarpıtılmış sloganlar halinde bireyleri etkileyerek garip değişiklikler vukua getirmektedir.

Henüz ne toplumsal mekanizmaları geliştirebilmiş, nede mali-ekonomik durumu iyileşmemiş olan Türk ailesi çekirdek aile tipi yaşayışa geçmeye ve bu yaşayışı sürdürmeye ehil değildir. İki neslin çok sayıda çalışanın geliriyle ortak tencere kaynatarak yaşayabilecek, torunların bakım ve terbiyesine iştirak ederek onları sokağın tahribatından koruyacak olan geniş aile yok oluyor.”. Yine Ortaylıya göre “ikincil kurum” denilen ve çeşitli alanlarda faaliyet gösteren yaygın ihtisas kurumlarının görevini de büyük ailelerin yaşlıları yapıyordu. Onlar huzur evlerinde yalnızlık ve kırıklığa terk edilirken torunlar da kendilerini dünden yarına iletecek köprülerden mahrum olacaklardır (Ortaylı, 2004, 63-65).

Şehre göç eden aile söz konusu donanımı ve gücü kaybedince sudan çıkmış balığa dönmektedir. Sokakta yaşayan ve dolayısıyla her türlü olumsuzlukla karşı karşıya olan çocukların %85’inin anne ve babasının hayatta olduğu bilinmektedir. Toplam nüfus ve yerleşim yerlerine göre nüfusun şehir ve köylere göre dağılımı 1927-2000 arası için tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo2: Toplam Nüfus ve Yerleşim Yerlerine Göre Nüfusun Şehir ve Köylere Göre Dağılımı (1927-2000)

Nüfus Sayım Tarihleri	Toplam Nüfus (000)	Şehir Nüfusu (%) (000)		Köy Nüfusu (%) (000)	
1927	13648	3306	24.2	10343	75.8
1935	16158	3803	23.5	12355	76.5
1940	17821	4346	24.4	13475	75.6
1945	18790	4687	24.9	14103	75.1
1950	20947	5244	25.0	15703	75.0
1955	24065	6927	28.8	17137	71.2
1960	27755	8860	31.9	18895	68.1
1965	31391	10806	34.4	20586	65.6
1970	35605	13609	38.5	21914	61.5
1975	40347	16869	41.8	23479	58.2
1980	44736	19645	43.9	25092	56.1
1985	50664	26866	53.0	23798	47.0
1990	56473	33439	59.2	23033	40.8
2000	67844	44109	65.0	23735	35.0

Kaynak: (Karluk, 2005, 12)

2007 nüfus sayımına göre şehir nüfusunun %75 olacağı tahmin edilmektedir. Görüldüğü gibi 80 yıllık Cumhuriyet döneminin başlanıcıcındaki köy-şehir nüfus ayrımı oranı bugün tam tersine dönmüştür.

2.2. TARIM KESİMİNDEKİ İŞGÜCÜ PİYASALARININ YAPISI

2.2.1. Küçük Köylü İşletmeciliğinde İşgücü Piyasaları

Adından da anlaşılacağı gibi bu işletmeler küçük ölçeklidir ve Türkiye'deki tarım işletmelerinin %95'i küçük işletme kapsamındadır. Nüfus artışı ve miras düzeni küçülmeyi hızlandırıcı bir etki yapmaktadır.

Bu işletmelerde üretimde uzmanlaşma ve ticarileşme geleneği son yıllardaki kısmi gelişmelerin dışında pek yoktur. Küçük köylü işletmecileri kooperatifler hakkında pek olumsuz şeyler söylememekle birlikte bu oluşuma soğuk yaklaşır. Yani bireycidirler. Bununla birlikte küçük köylü işletmecilerinin siyasal ve sosyal davranışlarında geleneğin büyük ağırlığı vardır. İş, genel olarak ücretsiz çalışan aile bireyleriyle yapılır. İstisnai durumlarda (çapa, hasat dönemleri) yakın akraba, komşu ve köylülerden işgücü temin edilir. Bu çalışmaların bir kısmı ücretsizdir ve karşılıklı yardımlaşmaya dayalıdır. Ancak günümüzde ücretli işçi çalıştırma oranı giderek artmaktadır.

Ücretler nakdi olabildiği gibi, aynı de ödenebilmektedir. Çalışmanın başlama ve bitiş zamanı geleneksel olarak belirlenmektedir. Çalışmalarda zaman zaman seremonik unsurlara rastlanır. Ücretler yakın çevrede uzlaşma yoluyla belirlenir. Çalışan-çalıştıran ilişkilerinde samimiyet ve sıcaklık vardır.

2.2.2. Mevsimlik Tarım İşçiliğinde İşgücü Piyasaları

Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliği 1830'larda Kavalalı İbrahim Paşanın Sudan'dan getirttiği işçi-köleler tarafından Çukurova bölgesinde pamuk ekimiyle başlamıştır. Pamuk üretimi önce Çukurova'da daha sonra Ege ovalarında hızla genişlemiştir. Ekim alanlarının genişlemesiyle 20. yy. başından itibaren on binlerce mevsimlik tarım işçisine ihtiyaç duyulmuştur. Daha Osmanlı Devleti döneminde iken çalışma günü ve saatleriyle ücretler ve iş ihtilaflarının giderilmesine yönelik resmi düzenlemeler yapılmıştır. İbrahim Paşa 1834'te bölgedeki tarım işçilerinin çalışma ve yaşama şartlarıyla haklarını belirli ölçüde güvence altına alan bir düzenleme getirmiştir. Bu düzenlemeye göre iş süreleri kayıt altına alınmış, haftanın 5,5 günü çalışan işçiye yedi günlük ücret verilmesi esası kabul edilmiştir. Haftalık ücretler arz ve talebe göre işçi temsilcileri ile işveren temsilcilerinden kurulu bir komisyon - tarafından tayin edilmiş ve herkes bu ücrete uymuştur. Hatta çıkan uyuşmazlıkları da bu komisyon mahkemeye gitmeden çözmüştür.

Çukurova'nın tarım işçisi bu düzenlemeyi unutmamış ve yakın zamana kadar akşam iş bitiminde belki de kim olduğunu hiç bilmediği İbrahim Paşaya dua etmiştir. Adana eski Valisi Hilmi Uran'ın 1925'te birinci 1939'da ikinci defa yayınladığı "Adana Ziraat Amelesi" isimli çalışmasında konu şöyle anlatılır:

“Akşam duasında amelenin İbrahim Paşaya rahmet okuması 1834 tarihinde kalma inzibatı bir tedbirin minnetini el’an hürmetle yâd etmekten ibarettir. Vaktiyle Adananın Pazarı Salı günü imiş. Amele, çiftliklerde Çarşamba günü işe başlayarak Pazartesi günü akşama kadar çalışır, o suretle haftalığına istihkak kazanırmış. Akşamüzeri çiftlikten çıkıp şehre giderken birçok uygunsuzlar karanlıktan istifade ederek amelenin kadınlarına, mallarına tecavüz ederlermiş. İbrahim Paşa bunu önlemek için amelenin Pazartesi öğleye kadar çalışmasını, buna mukabil ücretlerinden bir şey kesilmemesini emretmiştir. İşte ame le bu lütfun minnetini hâlâ bilerek, bilmeyerek şöyle dua ederek yâd etmektedir.”Akşama hürmet, sabaha niyet, ağamıza devlet, kesemize bereket, kolumuza kuvvet, İbrahim Paşaya rahmet, büyüklerimize nusret, kör şeytana lanet, peygamberimize salâvat.” (Koç 1994, 29).

1925’te Adana da düzenlenen tarım işçiliğiyle ilgili bir kongrede işçi temini, ücretler, çalışma şartlarının ıslahı gibi konularda yayınlanan raporlar, problemin değişip gelişerek ciddi boyutlara ulaştığını gösterir. O yıllardan bu yana Çukurova bölgesinin en önemli mevsimlik tarım işçisi kaynağı Güneydoğu ve Doğu Anadolu illeri olmuştur.

Çukurova’dan sonra diğer önemli pamuk ekim alanı Aydın İzmir ovasıdır. Bu bölgenin mevsimlik tarım işçisi kaynağı ise İç Ege’nin yoksul kırsal kesimidir. Buradaki çalışma hayatını Tahir Kutsi Makal şöyle anlatır: “Her yıl çevre köylerden onbinlerce insan İzmir-Aydın ovasına dökülür. Ağanın binlerce dönümlük tütününü, pamuğu bunlara bakar. İşçiler “dayıbaşı”na bağlıdır. Dayıbaşı ağayla pazarlık eder. Her iki taraftan da hisse alır. Dayıbaşılığını üç yıl sürdürebilen adam “Karun” a döner. Yalnız yola çıkanın hali dumandır. Sürünür de sürünür. İstanbullara geçmeler de iflah etmez artık.” (Makal, 1973, 10).

Mevsimlik tarım işçiliğinin eskiden beri var olduğu bir bölge de Trakya’dır. Mevsimlik tarım işçilerine Trakya’da “Edirne Çingenesi” de denir. Bunlar ailece at arabalarıyla yola çıkarlar. Arabalar aynı zamanda evleridir. Tarla kıyısında, subaşlarında konaklayarak İstanbul’a kadar ailece tarlalarda çalışırlar. Çalışma dönemleri ve iş sıraları gittikleri köy ve kasabadakiler tarafından belirlenir. Neşeli adamlardır. Gittikleri yerleri neşeye boğarlar, fal bakarlar (Saran, 1984, 132-133).

Bütün Akdeniz, Ege ve Marmara bölgelerindeki narenciye, diğer meyveler, sera ve tarla sebzeçiliğinde ciddi oranda mevsimlik tarım işçiliği istihdam edilmektedir. Sakarya’dan Trabzon’a Karadeniz şeridinde de son yıllarda artan oranlarda mevsimlik tarım işçiliğine rastlanmaktadır. Doğu ve Güneydoğulu mevsimlik tarım işçileri her yılın Temmuz-Ağustos döneminde fındık hasadında çalışırlar. Kayısının iç ve dış piyasalarda para etmesiyle Malatya ovasında da her yıl Temmuz ayında özellikle Adıyaman ve Şanlıurfa’dan gelen mevsimlik tarım işçileri istihdam edilir. Ayrıca ülkenin birçok yerinde tarla, bağ, bahçelerde ve

hayvancılık yapılan çok sayıda işletmede mevsimlik, hatta haftalık ve günlük işçi çalıştırılması söz konusudur. Buradaki işler; buğday, tütün, pancar çapası, tarla ve bahçelerin sürülmesi, zirai ilaçlama, meyvelerin budanması ve ürün toplanması, ağıl ve korunakların yapılması, koyun ve kuzuların güdülmesi ya da ahırda barınması şeklindedir. Bu tür işlerde çalıştırılan işçi sayısı az ve çalışma süreleri de genellikle kısadır. Son yıllarda ortaya çıkan ilginç bir mevsimlik tarım işçiliği de yabancı kaçak işçilerin istihdamında olmuştur. Gazete haberlerine göre Nevşehir'in Kozaklı ilçesinin Akpınar köyünde Gürcistan uyruklu kaçak işçiler pancar tarlasında çalıştırılırken ihbar üzerine yakalanmıştır. Yabancı kaçak işçiler 4817 sayılı “Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanuna” muhalefetten gözaltına alınmış, bunları çalıştıran tarla sahipleri hakkında da soruşturma başlatılmıştır (Vatan Gazetesi, 12.06.2006). Mevsimlik işçilerin yanı sıra tarım sektöründe yabancıların sürekli tarım işçisi olarak çalıştırıldığı bilinmektedir.

Anadolu'nun topraksız yoksul köylüleri özellikle mahsulün kıt olduğu yıllarda mevsimlik olarak gurbet işçiliği yaparlar. Giderken küçük hemşehri-köylü grupları oluştururlar. Tecrübeli gurbetçilerin şehir hakkındaki bilgi tecrübe ve örgütleri onları izleyenler için pusula değerindedir. Gurbetçi adam köyünde itibar görür. Hele şehirde bir de zanaat belleyip para yapmışsa itibarın derecesi daha da ziyadeleşir.

Mevsimlik tarım işçileri iş için köylerinden çıktıklarında çalışacakları yörelerde işlerin mevsimlik sırasına göre yılda 3-4 bölge ve iş değiştirirler. Örneğin; Mart-Nisan aylarında pamuk çapası, Mayıs-Haziranda sera ve tarla sebzeleri hasadı, Temmuzda kayısı hasadı, Ağustosta fındık hasadı, Güzün pamuk toplanması ve diğer güz sebze-meyvelerin hasadı, son güzde elma hasadı, kışın ise narenciye toplanması gibi. Her bölgede ücretler, çalışma ve konaklama şartları bazı farklılıklar gösterse de ana çizgileriyle mevsimlik tarım işçilerinin macerası birbirine benzemektedir.

Mevsimlik tarım işçiliği edebiyat eserlerine de konu olmuştur. Bunlardan Orhan Kemal'in “Bereketli Topraklar Üzerinde” romanı bu konuda belgesel özelliği taşımaktadır. Çünkü yazar “O” dünyanın içinden gelmektedirler. Söyledikleri bu konudaki bilimsel eserlerle örtüşmektedir.

Çukurova'daki mevsimlik tarım işçiliğiyle ilgili bir de doktora çalışması yapılmıştır. Bu eserden ve diğer kaynaklardan bir araya getirilen bilgiler ışığında mevsimlik tarım işçiliğinin temel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz(Şeker, 1986, 86) :

1.Mevsimlik tarım işçiliğini doğuran en önemli sebep yoksulluktur.

2.Mevsimlik tarım işçileri çalışmaya çoğunlukla ailece çıkmaktadırlar. Sürekli olarak daha önce gidilen, bilinen merkezlere gidilir. Kimse tek başına ve rastgele bir şehre gitmez.

Yanında çalışılan toprak yada fabrika sahibi de çoğunlukla aynı kişidir. Çocuklar ve yaşlılar da bunlara dahildir. Çünkü pamuk toplama gibi işlerde ücret yapılan işe göre belirlenmektedir. Yaşlılar yemek yapma, çocuk bakma gibi işleri yaparak yetişkinlerin daha rahat çalışmasını sağlarlar.

3.Mevsimlik tarım işçileri çoğunlukla Mart ayında kamyonlarla (kamyonla insan taşınması yasak olmakla birlikte yük ve insan bir arada ve ucuza taşındığı için hâlâ tercih edilmektedir) pamuk çapasına gelirler, işin bitiminde güzün köylerine geri dönerler. (Mevsimlik tarım işçisi çocuklarının eğitim hayatı bu çalışma düzenine bağlı olarak belirlenmektedir. Şöyle ki: Mevsimlik tarım işçilerinin çocukları okulların açılmasından iki ay sonra okula başlamakta, buna karşılık Mart başlarında çalışma mevsiminin başlamasıyla okulu bırakmaktadırlar. Sonuçta çocukların temel eğitimi bile yetersiz kalmaktadır. Kız çocukların durumu ise daha kötüdür. Çünkü kızların okumasına zaten soğuk yaklaşılmaktadır.) Ancak mevsimlik tarım işçilerinin bir kısmı iş bitince kendi köylerine dönmeyip işportacılık, tarım dışı gündelik işler veya fabrika işçiliği yapmaktadır. Sık sık iş değiştirirler. Çırçırdan, inşaata, oradan da tarlaya dolaşıp dururlar. Çırçırdan çalışan ameleler 8-10 kişi ahırdan bozma evlerde yatar kalkarlar. İşyerleri sağlıksız, çalışma süreleri uzun, ücretler düşüktür. Çalışanlar birbirlerine karşı hissiz, duyarsız ve sevgisizdir. Çünkü yoksulluk bu duyguları köreltmektedir. Gurbetçiliğe alışan köylü değişmeye başlamıştır. Köydeyken şehri, şehirdeyken sılayı özlemeye başlamıştır.

4.İşçileri kamyonla çalışma bölgesine nakleden, işi ve ücreti toprak sahibiyle görüşerek belirleyen, işin kontrolünü sağlayan, nihayet ücretlerin ödenmesine aracılık yapan kişiye “elçi-çavuş-dayı” denir. Toprak sahipleri kesinlikle işçilerle bireysel iş ilişkisi kurmazlar. (Ancak geniş pamuk alanları dışında kalan kayısı, fındık, elma vb. işlerdeki orta boy işletmelerde zaman zaman aileler elçiyi devre dışında bırakarak iş sahipleriyle doğrudan iş bağlantısı kurmaktadırlar.) Elçiler işçilerle aynı memlekettendir. Toprak sahiplerinin işin çok olduğu yıllarda elçiler yoluyla işçilerin memleketlerine ücretlerin yüksek olacağına dair asılsız haberler yaydıkları, bu yolla ihtiyaçtan fazla insanın Çukurova’ya yığıldığı ve ücretlerin düştüğü söylenir. Benzer bir duruma Steinbeck’in GAZAP ÜZÜMLERİ romanında da rastlarız: 1920’lerin sonunda ABD’de küçük tarım mülkiyeti ve yarıcılık düzeni sona ermektedir. Kurak geçen dönemin sonunda küçük çiftçiler bankalara olan kredi borcunu ödeyemezler ve giderek mülkleri bankaların eline geçer. Onların kaderi artık büyük şirket çiftliklerinde çok düşük ücretlerle işçi olarak çalışmaktır. Joad ailesi de bunlardan biridir. Aile Oklahoma’dan California’ya her şeyleri bir kamyonun üstünde ümit ve tereddüt yumağı olarak yola koyulurlar. Ancak yeni üretim ve hayat düzeninde aile her geçen gün dağılıp

dökülerek yok oluşa gider. Toprak ile insan, insan ile insan arasındaki sıcak ilişkiler artık geçmişte kalmıştır. Ülkenin her yanından California'ya sistemli bir propagandayla dökülen yüz binerle birlikte onlarda artık fırtınanın önünde savrulurken giderler. Romanda ayrıca tarımda sendikalaşma çabaları da dile getirilir(Steinbeck, 2002, 87).

5.Mevsimlik tarım işçileri genellikle aynı köye-aşirete mensup gruplar halinde çalışırlar. Bundan dolayı aralarında küçük grup dayanışması çok yoğundur. Mevsimlik işçiler içinde yapı ustaları ve traktör, kamyon, biçerdöver şoför ve tamircileri de vardır. Bunların ücret ve çalışma şartları vasıflarla mukayese edilmeyecek oranda daha iyidir.

6.Konaklama alanları tarla ve bahçelerin kenarında kurulan çadırlardır. Çukurova'ya gelenler ilk başta nehrin ötesindeki mezarlık civarına iniyorlar. Burası ırgatların işgücü piyasasıdır. Her iş bitiminde ırgatlar yine oraya dönerler. Çukurova'daki işçiler yerleşim yerleriyle ilgili sorunları önem sırasıyla; sivrisinek, helâ-banyo yokluğu ve içme suyunun uzaklığı olarak sıralamışlardır.

7.Öğle yemeği Çukurova'da önceleri işveren tarafında verilirken şimdilerde ülke genelinde bu uygulama kalkmıştır. Ücretlerin tespitinde yemek verilip verilmemesi dikkate alınır. İşçiler yemeklerini ya akşamdan hazırlarlar, yada yaşlılar bu hizmetleri gün ortasında tarlada yaparlar. Beslenme büyük ölçüde bulgura dayalıdır ve memleketten gelirken beraberlerinde getirirler.

8.Çalışılan yerlerdeki işçi kahveleri emek arz ve talebinin bulunduğu piyasa görevinin dışında aynı zamanda ekonomik, sosyal, kültürel hayatın merkezidirler.

9.Mevsimlik tarım işçileri gittikleri yerin halkı tarafından çoğunlukla sevilmezler hatta horlanırlar. Şehirden ve şehirliden ürkekler. Köyün değerleriyle içlerine büzülüp yaşarlar. Özellikle son yıllarda Doğuda yaşanan terör hadiseleri Doğu menşeli tarım işçilerini zor durumda bırakmaktadır. Sonuçta kopma ve kırılmalar söz konusu olmaktadır. Bunların %70'i buldukları memleketin insanlarıyla iş dışında başka bir ilişki kuramamaktadır.

10.Pamukta çalışma şartlarına göre üç türlü ücret tespiti ve ödeme şekli vardır.

a.Çapalama zamanında ücretler gündelik olarak ödenir. İşçinin çalışması amele başı tarafından çok sıkı kontrol edilir.

b.Sulama, ilaçlama işi uzman kişilerle götürü usulü (dönüm başına) verilmektedir.

c.Toplama işinde ise ücret, toplanan ürünün belli bir yüzdesi olarak hesaplanır. Mahsulün iyi toplanması bakımından çalışma kontrol edilir. Toplamada yaşlı ve çocukların çalışmasına da müsaade edilir.

Kayıyıda çalışan mevsimlik tarım işçilerinin ücret ve çalışma şartları 2005 yılında Malatya Ziraat Odasıyla “Adıyaman Mevsimlik İşçiler Derneği” ve bazı çiftçilerin katılmasıyla belirlenmiştir. Buna göre;

a.Malatya’ya geliş ücreti işverene, gidiş ücreti ise işçiye aittir.

b.Çalışma süresi 10,5 saattir.

c.Saat ücreti 1 milyon TL dir. Ücretin %10’u işveren tarafından elçiye ödenir.

d.Çalışma saatleri 6.30–12.00 / 14.00–19.00’dur. Ancak işçi ve işveren anlaşarak çalışma saatlerini farklı şekilde ayarlaya bilirler. Fazla mesai ücrete tabidir.

e.14 yaşından küçükler ve yaşlılar çalıştırılmaz.

f.İşçiler çadırlarını mutlaka getireceklerdir (İhlas Haber Ajansı, 2005).

11.Daha önceleri ezanla başlayan çalışmadan bahsedilmektedir. Hatta bazı ağaların vaktinden önce “amele ezanları” okutarak işçileri erken işbaşı yaptırdıkları belirtilmektedir.

12.Ücretli izin uygulaması yoktur. Çalışılan günün ücreti ödenir. Ücretler genellikle düşüktür ve asgari ücret seviyesindedir.

13.İşçiler, aralarındaki bazı ihtilafların ağa tarafından çözümlenmesini istemektedirler ve. Ağanın ihtilafı jandarmaya götürmesi oldukça yadırganmaktadır.

14.Mevsimlik tarım işlerinde sendikalaşma yoktur. İşin geçici olması örgütlenmeyi imkânsız hale getirmektedir. Ayrıca tarım işkolunda kurulu sendikaların mevsimlik tarım işçilerine ilgisi de çok yetersizdir.

15.Mevsimlik tarım işçileri siyasete yalnızca oy verme yoluyla katılmaktadır. Seçimlerin Eylül-Ekim gibi çalışmanın yoğun olduğu dönemlerde yapılması durumunda katılım oranı da düşmektedir.

16.Mevsimlik tarım işçiliğinde 1977’den beri isteğe bağlı sigortacılık uygulaması vardır.

17.Mevsimlik tarım işçiliği yasal düzenlemelerin dışındadır. 1950’den bu yana sözü edilmekle birlikte ayrı bir “Tarım İş Kanunu” çıkarılmamıştır. Mevcut iş kanunu yalnızca asgari ücret ve elçilik faaliyetlerini düzenlemektedir. 1475 sayılı İş Kanununun geçici 4.maddesi, bunun yerine daha sonra çıkarılan 4857 sayılı İş Kanununun geçici 1. maddesi Tarım İş Kanunu çıkıncaya kadar belirlenecek asgari ücretin tarım kesimi için de uygulanacağını ifade etmektedir. Ayrıca 4857 sayılı kanunun 111.maddesine göre tarım ve ormandan sayılan işlerde çalışanların hizmet akdi, ücreti ve işin düzenlenmesi ile ilgili hususlar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir. Söz konusu yönetmelik bu alanlarda elçilik hizmetlerini de düzenlemektedir.

Asgari ücret uygulaması 1969'dan beri tarım işlerini de kapsamaya başlamıştır.1979-1989 arasında tarımda asgari ücret ayrı olarak belirlenirken. 1989'dan beri eskiden olduğu gibi tüm sektörlerde uygulama birliğine geçildi. Şu anda 16 yaşından büyükler için ayrı, 16 yaşından küçükler için ise ayrı asgari ücret belirlenmektedir.

18.Orman işçilerinin çalışma ve ücret şekilleri farklıdır. Orman kanunu'nun 40. maddesine göre orman köylülerinin ormanda çalışması bir hak olarak verilmiştir. Çalışma karşılığında işçiye net para ödenmekte, vergi ve sigorta primi kesilmemektedir.Çünkü yapılan iş istisna akdine (eser sözleşmesi) dayandırılmaktadır.Vahidi fiyat (tek fiyat) uygulaması 40.maddeye dayandırılmaktadır.Bu maddeye göre “Devlet ormanlarında ağaçlandırma, bakım, imar, yol yapımı, kesme, toplama, imal gibi işler Orman köylülerine yaptırılır.” Sigortasız çalışma kanuna değil bir genelgeye dayanmaktadır.10 milyon civarında orman köylüsü vardır (Türk-İş Dergisi, Temmuz 1993, 28-29).

2.2.3.Sürekli Tarım İşçiliği

Tarım sektörü nispi olarak sürekli işçi çalıştırmaya uygun değildir. Buna karşılık bütün tarım işletmelerinin az da olsa sürekli çalışacak elemana ihtiyacı vardır. Sürekli işçilerin önemli kısmı Tarım Bakanlığına bağlı kuruluşlarda çalışmaktadır. Ayrıca özel sektöre ait büyük ziraat ve hayvancılık işletmelerinde de sürekli tarım işçileri istihdam edilir.

Sürekli tarım işçiliğinin geçmişi aslında oldukça eskidir. Büyük toprak sahibi “ağa, bey, ayan-eşraf” yüzyıllardan beri, “tutma, azap, hizmetkâr” adıyla sürekli tarım işçisi çalıştırırlar. Günümüzdeki sürekli tarım işçilerinin işçiliğe pek de benzemeyen bir statüleri vardır. Bazen şoförlük, araç bakımı ve onarımı gibi tarım dışı işleri de yaparlar. Sürekli tarım işçiliği köylülükle - işçilik arasında bir geçiş süreci olarak değerlendirilebilir. Mevsimlik tarım işçilerinin aksine yaşadıkları çevrenin bir parçası görünümündedirler. Şehirleşme eğilimleri yüksektir. Eşlerini kendileri seçmekte, daha geç yaşta evlenmekte ve çocuk sayıları azalmaktadır. Devlet, üretim çiftliklerinde çalışan sürekli tarım işçilerinde sendika üyeliği yaygındır. Ancak bu sendikalar üzerinde sıkça değişen siyasi iktidarların büyük etkisi görülmektedir. Sürekli tarım işçileri istihdam eden işletmelerden biri de besicilik işletmeleridir. Besicilik işletmelerinde yapılan yüz yüze görüşmelerden sonra şu bulgulara ulaşılmıştır:

a.Ücret ve çalışma şartları bölgesel düzeyde mutabakatla belirlenir.

b.İşveren ahırın yanında veya üstünde işçiye ailesiyle kalabileceği ev de tahsis eder.

c.Temel ihtiyaç maddeleri çoğunlukla işverence aynı olarak sağlanır.

d.Asgari ücret düzeyinde ücret verilir.

e.Sigorta yoktur.

Şimdilerde kalmayan bir çalışma biçimi de azaplıktır. Azaplar bir parçacık basit giyim, boğazının doyması ve çok cüzi bir para karşılığı çalışırlarmış. Edebiyat eserlerinde sıkça konusu geçer. Örneğin Mitat Enç, “Uzun Çarşının Uluları”nda hayata küsen birinin İslâhiye taraflarında bir ağaya azap durduğunu yazar. Yine kendi evlerinde hizmet erbabı olarak sürekli çalışan insanlardan bahseder (Enç, 1977, 62).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1.Türkiye’de tarım sektöründe üretim teknolojisi ve üretim ilişkileri binlerce yıldır değişmeyen durağan bir yapısal özelliğe sahiptir.

2.1950’den itibaren ekonomik, teknolojik ve sosyal faktörlerin tesiriyle kırsal kesim büyük bir dönüşüm ve değişim süreci yaşamaktadır. Ancak halen ülke istihdamının yaklaşık üçte biri tarım sektöründe gerçekleşmektedir.

3.Buna rağmen tarımdaki çalışma ilişkileri ne devletin, ne sendikaların, ne de akademisyenlerin gündeminde fazla yer almamaktadır. Bu konuda yapılacak genel ve bölgesel araştırmalar bilgilerimizi daha da netleştirecektir. Devletin işgücü piyasalarını düzenleyen kural ve kurumları tarımdaki istihdama çok uzaktır. Yine tarım işlerinin niteliğinden dolayı bu sektörde çalışanlar arasında sendikal faaliyetler oldukça yetersizdir. Aracı kurum görevini elçi-çavuşlar, çalışma hayatının kurallarını ise genellikle örf ve adetler belirlemektedir.

4.Bununla birlikte özellikle mevsimlik tarım işçiliği geleneksel sektörle modern sektör, köyle şehir arasında bağlantı unsurudur. Mevsimlik geliş gidişler, hem yarı işçi yarı köylü insanları, hem köyü, hem de şehri ciddi ölçüde değiştirmektedir. Mevsimlik tarım işçileri bu süreç sonunda modern sektör işçilerine dönüşmektedir.

5.Devletin sosyal olma vasfının gerektirdiği resmi düzenlemelerin dışında geleneksel yapısıyla işleyen tarım sektöründeki işgücü piyasaları bu özelliğiyle Türk ekonomisinin yumuşak karnı niteliğindedir.

KAYNAKÇA

BORATAV, Korkut “İstanbul ve Anadolu’dan Sınıf Profilleri”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Mart, 1995.

ENÇ, Mitat, “Uzun Çarşının Uluları”, İnkılap ve Aka yayınevi, İstanbul, 1977.

- http://www.bolutarim.gov.tr/ab/rapor_ab.htm, Erişim Tarihi:.05.06.2007.
- <http://www.bugday.org/article.php?id=1175>, Erişim Tarihi: 06.10.2007.
- <http://www.iskur.gov.tr/mydocu/yurtdisi/bolum2/bolum2.htm>, Erişim Tarihi: 03.10.2007.
- <http://siteresources.worldbank.org/intturkey/resources/361616-1.144.320.150.009/ozet-overview.pdf>, “Dünya Bankası, Türkiye İşgücü Piyasası Raporu, 14.Nisan.2006, Erişim Tarihi, 01.10.2007.
- İHLÂS HABER AJANSI, “Haber Program”, 19.05 2005.
- KEMAL, Orhan, “Bereketli Topraklar Üzerine”, Tekin Yayınları 13. Basım, İstanbul, 2000.
- KOÇ, Yıldırım, “Tarihimizden”, Türk-İş Dergisi, Mayıs 1994.
- MAKAL, Tahir Kutsi, “İç Göç”, Ararat Yayınları, İstanbul, 1973.
- ORTAYLI, İlber, “Osmanlı Barışı”, Ufuk Kitapçılık, 2. Baskı, İstanbul,. Mart 2004.
- STEINBECK, J., Gazap Üzümleri, Metropol Yayınları, Çeviren İpek E. Menekşe, İstanbul, 2002.
- SARAN, Nephân , “Köylerimiz”, İstanbul, 1984.
- ŞEKER, Murat, “Türkiye’de Tarım İşçilerinin Toplumsal Bütünleşmesi”, Değişim Yayınları, Ankara, 1986.
- TÜRK-İŞ DERGİSİ, Temmuz 1993.
- ÜNSAL, Artun, “Kan Davası”, Çevirenler: Niyazi Öktem, Emre Öktem, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 1985.
- YILDIRAK, Nurettin, “ Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle Türkiye’de Köy Kadınları”, 3. İzmir İktisat Kongresi , İzmir, 4-7 Haziran 1992.